

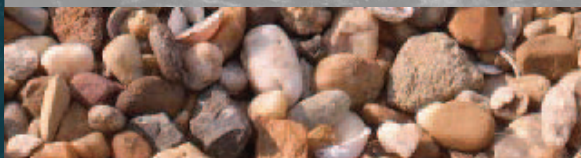
Duna-kavics

A Dunaújvárosi Egyetem online folyóirata 2018. VI. évfolyam V. szám

Műszaki-, Informatikai és Társadalomtudományok

SZABÓ ISTVÁN

Az éghajlatváltozás minden képzeletet felülmúló dinamikája

HEVES ANDREA

A beleszületés fénye és árnyéka

**Zakota Zoltán – Ardelean Tímea
– Izsák Hajnalka**

A magyar felsőoktatáspolitikai rendszerváltás utáni alakulásának néhány aspektusa – az egyetemi autonómia kérdése

Dunakavics

A Dunaújvárosi Egyetem online folyóirata 2018. VI. évfolyam V. szám

Műszaki-, Informatikai és Társadalomtudományok

MEGJELENIK ÉVENTE 12 ALKALOMMAL

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

András István, Ágoston György, Balázs László, Nagy Bálint, Németh István,
Rajcsányi-Molnár Mónika, Szabó Csilla Marianna.

Felelős szerkesztő Németh István
Tördelés Duma Attila

Szerkesztőség és a kiadó címe 2400 Dunaújváros, Táncsics M. u. 1/a.

Kiadja DUE Press, a Dunaújvárosi Egyetem kiadója
Felelős kiadó Dr. habil András István, rektor

A lap megjelenését támogatta TÁMOP-4.2.3-12/1/KONV-2012-0051

„Tudományos eredmények elismerése és disszeminációja
a Dunaújvárosi Főiskolán”.

<http://dunakavics.due.hu>

ISSN 2064-5007

Tartalom

SZABÓ ISTVÁN

Az éghajlatváltozás minden képzeletet felülmúló dinamikája

5

HEVES ANDREA

A beleszületés fénye és árnyéka

11

ZAKOTA ZOLTÁN – ARDELEAN TÍMEA – IZSÁK HAJNALKA

A magyar felsőoktatáspolitikai rendszerváltás utáni alakulásának néhány aspektusa – az egyetemi autonómia kérdése

25

Galéria

(Németh István fotói)

38

Az éghajlatváltozás minden képzeletet felülmúló dinamikája

Összefoglalás: Az emberek nagy többsége – beleértve ebbe a tudományos világot is – kényelmes és nem hajlandó mélyen belegondolni abba, hogy az indokolatlan túlfogyasztás és az átgondolatlan energiafelhasználás révén egyre növekvő sebességgel, kézenfogva rohan a vesztébe a Föld Bioszférája és örületes tempóban növekvő lakossága. Első komoly jel és figyelmeztetés a klímaváltozás, amelynek változásáról nap-mint-nap ízelítőt kapunk, ha figyeljük a furcsa időjárási jelenségeket és rekordokat. Ezek a jelek előrevetítik a nagyobb változásokat, különösen annak tükrében, hogy a trendek sajnos minden fronton gyorsulva romlanak. A cikk ennek a folyamatnak a gyorsuló trendjeit kívánja bemutatni és ezzel felhívni a világmentő cselekvésre a figyelmet.

Kulcsszavak: Fenntarthatóság, globális éghajlatváltozás, fenntarthatósági veszélyek, teremtésőrzés.

Abstract: Mean people – including academic and scientific fellows, as well – are too bequem, and these people are not willing to think of accelerating consequences of human overconsumption and unconscious energy use. Population of our Globe and its' living Biosphere are running extremely fast into their destiny hand-in-hand. First serious warning is global climate change which gives day-by-day small of tragic signs of presence via strange weather phenomenon. These signs are projecting bigger and more-and-more accelerating changes in the next future in all aspects and these progresses are calling the attention for everyone to start world-saving activities.

Keywords: Sustainability, global climate change, sustainability threats, world saving activity

* Dunaiújvárosi Egyetem,
Informatikai Intézet
E-mail: szaboistvan@unidu-
na.hu

A 2015. december 12-én elfogatott Párizsi Klímamegállapodás (COP21, [link](#)) rögzítette az emberiség túlélését jó esélyekkel biztosító 1,5°C-os globális átlaghőmérséklet-emelkedést, mint maximum megengedhető értéket. Azonban ez NEM TARTALMAZOTT konkrét cselekvési terveket, kibocsátáslimiteket, kötelezettségeket, szankciókat, csupán a vágyott technikai számot rögzítette a globális biztonság érdekében.

Egy összefoglaló anyagot jelentettem meg éppen a klímacsúcs előtti időpontra időzítve a Föld és civilizációnk állapotáról, fókuszba helyezve a klímaügyet, amely – mind a mai napig – a legnyilvánvalóbb jele a világunk süllyedésének.

Döbbenetes módon ezt a tanulmányt nem sikerült semmilyen úton sem eljuttatni a klímacsúcs résztvevőinek, holott legalább 20 féle csatornát (a részvételi jelentkezéstől a résztvevők megkönykezésén át a kommunikáció háttér munkásainak segítségéig minden lehetőséget számbavettem) megpróbáltam, azonban az esetek 95%-ában válaszra sem méltattak a megkeresettek. Résztvenni pedig sem akadémiai, sem politikai, sem civil vonalon nem volt lehetőség. A részvételre hosszas várakoztatás után az udvarias elutasítások mellett helyette a COP21-gyel párhuzamosan zajló alkonferenciákat ajánlották fel részemre a szervezők, amelyet nem fogadtam el alternatív lehetőségnek. Egy esetben kaptam választ a megkereséseimre, egy hivatalos COP21 kommunikációs szakembertől (idézem): „Nem a ENSZ által készített anyagot nem áll módjában továbbítani, terjeszteni” a világ vezető felé. Nos, ha túlzás- és összeesküvés paráktól mentesen egy klímadiktatúra jeleit érezné a Kedves Olvasó körvonalazódni ebben a történetben, akkor nem gondolom, hogy messze vagyunk a valóságtól.

Pedig a tanulmányom az akkor publikált és hivatalos 0,7°C globális átlaghőmérséklet-emelkedés adatot messze meghaladó adatokat tartalmazott. Ezen általam jelzett adatok akkor és az azóta publikált hivatalos adatokat is jelentősen meghaladó adataim jelentősen magasabbak, rendre majd' duplája a hivatalos adatoknak. Ma a hivatalos 1,1°C globális átlaghőmérséklet-emelkedéssel szemben a saját kalkulációval jelenleg már 2,1°C az ipari korszak előtti időkhöz képest az átlaghőmérséklet-eltérés. Amikor egy 0,7°C-os adatot 2 hét alatt 0,8°C-ra, majd 0,9°C-ra emelnek a „hivatalos” források a COP21 után, akkor azt vélelmezem, hogy a valóságos adatok csepegtetve érkeznek a közvélemény felé, nem „megriasztva”, más szóval erősen manipulálva, mintegy „bealtatva” a világot, a közgondolkodást.

David Spratt az ausztrál Klímahelyreállító Nemzeti Kutatóközpont kutatási igazgatója 2018. április 5-én publikált egy tanulmányt az évszázad végéig várható hőmérséklet-emelkedés projekcióról és az ezekeket kutató szakértői csapatok tanulmányait is áttkintette (www.breakthroughonline.org.au/).

Minden kutató egybehangzóan 2023...2031-re teszi az időpontot, amikor az átlaghőmérséklet-emelkedés eléri a COP21 párizsi megállapodás 1,5°C-os átbillenési értékét (1. táblázat). A cél 3 éve még 2100 volt. Ez azért kellemetlenül durva tévedés lenne a korábbi kutatók számára, de nem az. Mert a „belső körök” nyilván a műholdas megfigyelőrendszerek és adatbázisok „titkos adatainak” ismeretében a valóságot is tudták, és tudják. A hirtelen emelkedő publikált „hivatalos” adatok és azokból levont konklúziók a módszertanom és közléseim eredményeit erősítik, akkor is, ha ezeket a „kevésbé publikus adatokat” hivatalosan senki nem ismeri el.

1. táblázat. A COP21 klímaegyezmény realitását kutató aktuális tanulmányok.

Kutatók	publikálás	web referencia	1,5°C elérés dátuma	Kutatói fókusz
Ben Henley és Andrew King	2017.	Trajectories toward the 1.5°C Paris target	2029	Interdecadal Pacific Oscillation (IPO), tenger felszíni hőmérséklet
Daniela Jacob és csapata	2017.	In Climate Impacts in Europe	2026...2030	Representative Concentration Pathways (RCPs)
Ying Kong és Cheng-Hai Wang	2017.	Responses and changes in the permafrost	2023...2027	17 global climate models, permafrost change
Yangyang Xu és Veerabhadran Ramanathan	2018.	paper on catastrophic climate risks	2028	„Baseline-Fast” scenario
Joeri Rogelj és társai	2017	CarbonBrief	2029...2031	“Shared Socioeconomic Pathways” (SSPs)
Andrew Schurer és kollégái	2017.	Interpretations of the Paris climate target	2023	Baseline: Pre-industrial global average temp which adds +0,3 °C

Az egyes tanulmány-eredmények összehasonlításának nehézsége egyébként abban rejlik, hogy:

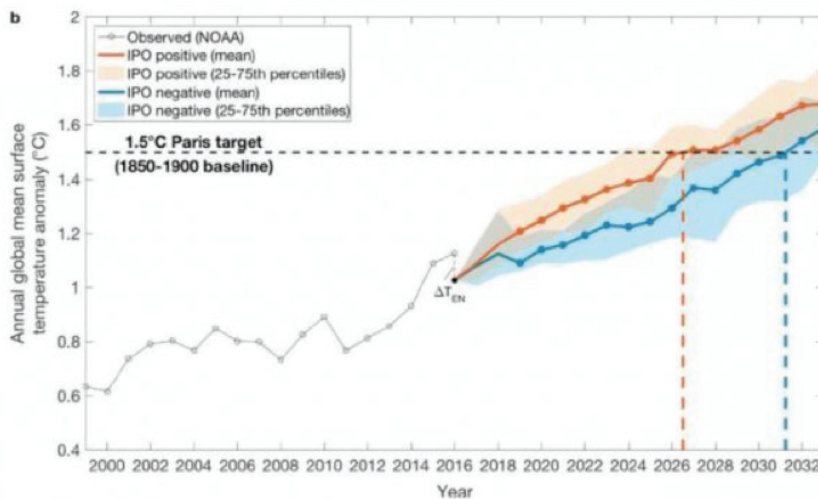
1. A kutatók más-más kutatási módszertannal, modellel dolgoznak.
2. Más alappreferenciát használnak.
3. Más alapadatokkal dolgoznak.
4. Senki nem tud teljeskörű, mindenki által elismert és használt módszertant javasolni.

Ma még nem tisztult ki a kép modellezési ügyekben. Olyan modell, amely képes a problémát kellően és teljeskörűen leírni, nem létezik, vagy talán soha nem is hozható létre. Ebben vannak viták, és folyamatosak a kísérletek új modellek és szimulációk megalkotására. Tekintettel a vizsgált rendszer (Bioszféra) végtelen komplexitására, én határozottan azt a véleményt képviselem, hogy csupán részrendszerek illetve limitált funkcionalitások modellezhetőek, illetve olyan ÁTFOGÓ KLÍMAMODELL, amely képes „kellően pontos” és kellően hosszú távú előrejelzésre, NEM LÉTEZIK.

Önmagában a modellalkotás, illetve a kutatási feladat megfogalmazása igen problémás. Egy olyan rendszer viselkedéséről szeretnénk megtudni valamit, amelynek a működéséről csak néhány dimenziós modellt tudunk alkotni, holott mind a változók száma, mind azok interakciójának természete nem teljeskörűen ismert. Itt a tudományok művelőiről nagy tisztelettel és megkülönböztetett udvariassággal beszélek, elismerve a munkájukat és az adott diszciplínában képviselt tudásukat, nem megsértve tevékenységükbe vetett hitüket. Azonban a természet végtelen komplexitása olyan feladat elé állít Bennünket, amely leg-

mélyebb és legpontosabb tudományos meggyőződése szerint nem kezelhető. Ezt pedig természetesen a természet természetére alapozom.

1. ábra. Projekció a globális hőmérséklet változásra. (Henley and King, 2017)

Mivel a Bioszféra és alrendszerei nem kauzális rendszerek („emlékezettel” rendelkeznek), nemlineárisak és végtelen számú paraméterekkel írhatók csupán le, ezért a klasszikus modellalakítás módszertana és következtetésem szerint a klímaügylek modellszámítással történő igazolásai rendre bukásra vannak ítélve. Ez önmagában nem lenne baj, ha ezzel nem vesztenénk el egy komoly csatát a klímakérdés körül (vagyis, hogy nem tudjuk bizonyítani a klímaváltozás tényét).

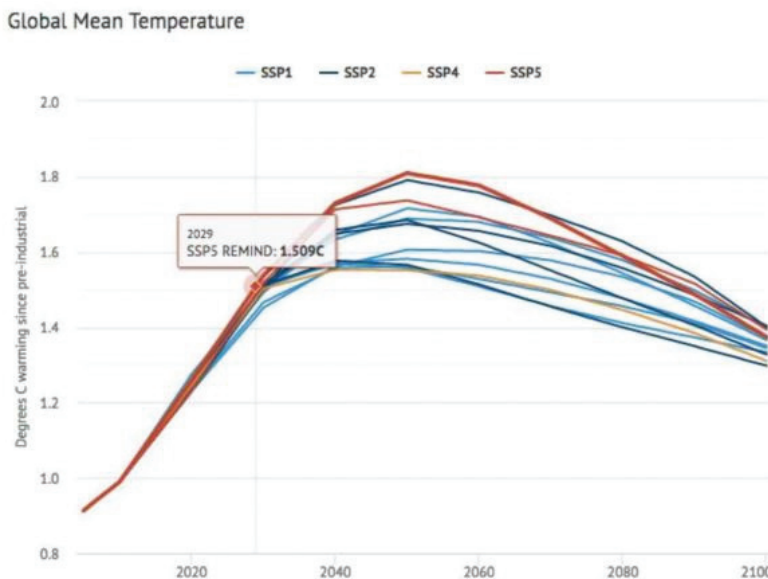
Eredményesebbek lehetünk mi „halandók”, ha nem „erővel”, hanem ésszel és „szívvel” közelítünk a problémára. A méréseket, trendeket, amelyek a változásokat rögzítik, senki nem vitatja, csupán azt, hogy az éghajlatváltozás a széndioxid és egyéb GHG-gázok okozzák. Akkor mit tegyünk?

Nincs más dolgunk, mint a mérési eredményeket és trendeket figyelve kell jövőre vonatkozó, minél pontosabb projekciókat, becsléseket tennünk. A feladat nem az, hogy 6 tizedesjegy pontossággal kiszámoljuk a jövőt és a tudományosan igazolt képletek alapján bizonyítsuk a klímaváltozás tényét. Ez volna a „gyalog” módszer. De ez nem járható út. Az tény, hogy a holnapi időjárás bizonytalansága is jelentős.

A mi reális feladatunk a változások hihetetlen sebességén keresztül érzékeltetni a ránk, 7,5 milliárd földlakóra leselkedő veszélyt és előrejelzéseket készíteni a legjelentősebb és a lehető legteljeskörűbb je-

lenségek szinergikus hatásainak figyelembe vételével. Előre tudva, hogy pontosságban nem tudunk elég jók lenni. De hitelesek azért még maradhatunk. Ami a teljes népesség szemléletváltásához álláspontom szerint elengedhetetlenül fontos puha tényező és egyben kulcstényező is.

2. ábra. Megosztott szocioökonómiai alternatívák szerinti hőmérséklet-emelkedési projekciók. (CarbonBrief)

A tudomány klímaváltozásról elévült legnagyobb levezése annak „de nem ismerése”, hogy ezt a problémát nem tudja egzakt módon kezelni. Ez pedig hitelességi problémákat vet fel, a tudományba vetett hit alapjaiban sérül és nem utolsó sorban alapot teremt a klímászkeptikusoknak arra, hogy kétségbe vonja a jelenségeket, folyamatokat, összefüggéseket és a felmelegedés tényét. Továbbá a szkeptikus tudósokkal felvértezve (vagy felbérelve (?)) ez alapot teremt a politikának a világmegmentő tevékenységek halogatására, ezzel pedig minden pro és kontra oldalon álló tudós erkölcsi értelemben bűnrészesévé válik a világ pusztításának folyamatában. Ez azért meglehetősen durva állítás, de sajnos igaz.

A megoldás a matematikából ismert indirekt bizonyítás módszertana.

Tegyük fel, hogy például Trumpnak vagy a klímászkeptikusoknak igaza van és nincs klímaváltozás. Amennyiben ezzel a feltételezéssel logikai ellentmondásra jutunk, akkor a kiindulási feltétel hibás volt,

[1] Hivatkozva a készülőben lévő „S.O.S.tainability – Teremtés vészhelyzet” c. könyvből (4. állítás)

tehát VAN KLÍMAVÁLTOZÁS.

Mivel nem tudjuk egzakt módon igazolni, hogy van klímaváltozás, ezért jogi terminológiával élve „dobjuk át” a bizonyítási terhet az ellenoldalra, vagyis az indirekt módszertannal a szkeptikusok feladata lesz annak igazolása, hogy nincs klímaváltozás. A feladatuk pontosan ugyanaz, mint az éghajlatváltozásban hívő szakembereknek, nekik is ugyanazt a végtelenül bonyolult klímamodellt kell(ene) megalkotniuk, mint amiről korábban már értekeztünk. Ami igen nagy valószínűséggel nem fog menni. Marad a „nincs klímaváltozás” mantra... ami ugye nem egy erős bizonyítás.

Ugyanakkor a hőmérséklet-emelkedés ténye nem vitatott, így amennyiben nem tudjuk kétséget kizáróan természettudományosan igazolni a változás okát, így ez egy olyan ellentmondás, amely a kiindulási feltétel igazságának a cáfolatát jelenti. Vagyis van éghajlatváltozás. (Q.E.D.)

Tanulmányom 4. állítása – és egyben igen erős ajánlása a világ számára – továbbá kimondja, hogy *„Ha a fent leírt (éghajlat) státusz bizonytalansága fennáll, vagy más szavakkal bemutatva nincs megdönthetetlen, matematikailag egzakt bizonyosság akár a biztos pusztulásra, akár a túlélésre, akkor az egyetlen jó stratégia, az egyetlen elfogadható megközelítés a jövő generációk felé az, ha azonnali jövőmentő tevékenységekbe kezdünk, amelyhez korlátlanul biztosítani kell az erőforrásokat azokhoz a tevékenységekhez, amelyek kétséget nélkülözően támogatják a Bioszféra revitalizációját, megcélazzák és biztosítják az Emberiség túlélését”. [1]*

A legijesztőbb az éghajlatváltozás körül az, hogy ezt a félelmetes dinamikát, amit a hőmérsékletváltozás sebessége földtörténeti értelemben ma jelent, még a szakértők sem értékelik kellően veszélyesnek a világ és az emberi civilizáció szempontjából.

A politikacsinálók a következményeket (elsivatagosodás, tengerszint-emelkedés, klímamenekült migráció, élelmezési- és vízellátási problémák, új és minden képzeletet felülmúló kártevők, baktériumok és szupervírusok megjelenése, háburús veszélyek kiújulása a „maradék” erőforrásokért, vagy „csak úgy”...) rendre vagy alábecsülik, vagy negligálják, és így ezek jelen pillanatban a teljes megsemmisülés irányába mutatnak.

Mi egyszerű halandók pedig táskás, bazáros és „pam-pam”-os műsorokkal szórakoztatjuk magunkat, mikorben a „spájz már lángol”... és lassan a kazánhoz, a gázpalackhoz ér a tűz...

A beleszületés fénye és árnyéka

Összefoglalás: Tanulmányomban a beleszületés fényével és árnyékával foglalkozom a család, a közösség és pszichológus gondolkodók szemszögéből. A gondolkodás bátorsága híd a pszichológia és a vallás között. A boldogság keresése közös ügyünk.

Kulcsszavak: Beleszületés, vallás, pszichológia, önazonosság, önismeret, hit.

Abstract: In my study I deal with the light and shades of being born in from the perspectives of the family, community, and thinkers of psychology. The courage of thinking is the bridge between psychology and religion. Seeking happiness is our common aim.

Keywords: Being born in, religion, psychology, identity, self-knowledge, belief.

* ELTE TÓFK

Email: hevesand@gmail.com

[1] Pilinszky János (1982):
Szög és olaj. Budapest: Vigilia
– könyvek.

Bevezetés

Pilinszky János a róla készült portréfilmben:

„Simone Weil mondta a szépségről: A szépség egy labirintus, sokan megindulnak benne, de a legtöbben feleúton elfáradnak, megállnak. Csak néhányan jutnak be a labirintus közepébe; ott Isten várja, fölzabálja és kiokádja őket. Akkor kijönnek a labirintusból, megállnak a labirintus ajtajában, és az arra jövőket szelíden befelé tessékelik... Van a *hűség a labirintushoz*... ha egy olyan falszakaszhoz vagy folyosószakaszhoz érkezem, ami látszatra kevésbé attraktív, azt is vállalni kell, mert kihagyhatatlanul megy befele, a labirintus közepébe, amit azért teljes pontossággal nem tudok, hogy mi.” [1]

[2] Rahner, Karl
(1988): *A hit alapjai*.
Budapest: Agape.

A vallás megismerés, gondolkodás, érzés, akarat és meggyőződés által kifejeződő cselekvés. A tanulmányom hipotézise, hogy a mai vallásgyakorlók körében az aktivitás, a hit megélése, tevékeny vállalása elhalványult. Ennek okai között a kritikus gondolkodás hiányát tartom az egyik legfontosabb problémának. A beleszületés fény vagy árnyék, biztonság vagy rutin, fejlődés vagy megrekedés, bátorság vagy félelem, tanulás vagy bólogatva-elfogadás, aktivitás vagy passzivitás? Fontos feltenni ezeket a kérdéseket, ha valódi elkötelezett, felnőtt hitben szeretnénk élni.

Ha a vallás, a hit alaptapasztalat, ha valaki gyerekként „belenőtt” ebbe a családjában, akkor kamaszkorban, vagy fiatal felnőttként a valódi hitre ébredést a családi gyakorlat átgondolása, kritikája, sajáttestre-szabása alapozza meg. A pszichológiában használt egyensúlyi terminus a gondol-érez-cselekszik hármasegység megmértetése ez. Hiszen a kiegyensúlyozott élethez fontos, hogy létrejöjjön a harmónia a belső én és a külső megnyilvánulás között. A hitre ébredés aktív cselekvő folyamat. A hitben való elményülés személyes döntésekhez vezet, saját úttá válik. Fontos tény és kutatások, elemzések is alátámasztják, hogy a vallás közösségi aspektusa nagyon lényeges elem, a közösség identitást adó, megtartó, jó esetben inspiráló, stabilizáló tényező.

Az egység, a transcendens, az egy-nyelvet-beszélés megtapasztalása teljessé teszi, új értelmet ad az egyén életének, és elvezet a közösségi vallásgyakorlás lelkiségéhez. A pszichológiai megközelítés egyik nagy kérdése, hogy a közösség belterjessé kirekesztővé, szűklátókörűvé tesz-e, vagy nyitottá, befogadóvá, toleránssá?

A jó közösség kontrollt ad, állandó gondolkodásra, önismeret-fejlesztésre, döntések meghozatalára készítet, ennek hiányában az ember önmaga körül forog, keresése sehova nem vezető labirintussá válik. Az elköteleződés a hitben való fejlődés első lépése, a gyermeki hitből – nekem csak jó lehet, az Isten megoldja, megsegít – átlép az ember a felnőtt hitre – akkor is kitartok az átgondolt meggyőződésem mellett, ha nehézséggel, lemondással jár. A valódi hitben a mélypontok ugródeszkává válhatnak. Bátorság kell a kudarc után dobbantani és újra elrugaszkodni a földtől. Ehhez egy tapasztalatokkal átítatott belső béke, önismeret és harmónia szükséges!

Karl Rahnert idézve:

„A jövő kereszténye vagy misztikus lesz, vagy nem fog létezni. Nem lesz szétválasztható a vallás és a spiritualitás. A vallásgyakorlat a fej és a szív munkája lesz. Kevesebb, de erős közösség, mély spiritualitással, megélt felelősségvállalással – ez a jövő.” [2]

Nagyon fontosnak gondolom a fej és a szív közös kapcsolódásának bátorító megfogalmazását, hiszen a pszichológia is ennek összehangolására törekszik. Terápiás munkámban a vallásos közegből érkező beszélgetőtársaimnál a félelemmel való foglalkozás szinte minden esetben az első feladat. Félelem a másként gondolkodóktól, a külvilágtól, a családi elvárásoktól, a véleményektől és a saját gondolatoktól vágyaktól. Ebben látom a párbeszéd központi elemét a vallási közösségek vezetői, papok, rabbik, lelkészek, teológusok, mentálhigiénikusok, pszichológusok között.

„Mi a félelem?”-kérdésre keresi a választ Al Ghaoui Hesna munkatársam is a könyvében. [3] Fontos utánajárnunk, hogyan hozunk félelemből olyan döntéseket, amelyek egyébként nem jellemzők ránk. A félelem pszichés és fizikai hatásairól, a valláshoz kapcsolódásáról a szociálpszichológia tudománya foglalkozik részletesen, elemezve, hogyan kezdi a félelem alattomosan átalakítani szokásainkat a viselkedésünket. Pedig: „Mert nem a félelem lelkét adta nekünk Isten, hanem az erő, a szeretet és a józanság lelkét.” (2Tim 1:7)

„Az az ember” [4]

„Van egy ember, akivel állandóan találkozom. Én nemigen szoktam törődni a járókelőkkel, villamosszomszédjaimmal. Ők mennek a dolguk után, én is megyek a magam dolga után. De ez az ember egészen más.”

Így kezdődik Kosztolányi Dezső rövid elbeszélése a „másikról”, aki folyton ott van köznapjainkban:

„Az az ember, akit nem ismerek, az az ember, akit lenézek, utálok, aki feldúlja idegzetem, nem hagy gondolkozni, aludni, lélegzeni. Nem feltűnő. Sokkal jobb modorú. Mindig szerényen halad mellettem, szinte meg se lát, de ott van színházi főpróbákon, bélyegkereskedésekben, földalatti megállóhelyeken, a Gellérthegy tetején, tűzvészeken és elemi iskolai vizsgákon, mindig ugyanott, ahol én.” [5]

De ki is lehet ez az ember? Kosztolányi novellájában az ember vágya fogalmazódik meg: biztonság, kötődés, fontosnak lenni valakinek, a kínzó magány oldása. A pszichológia és a vallás is erre keresi a választ.

[3] Al Ghaoui, Hesna (2017) *Félj bátran*. Budapest: Bookline.

[4] Kosztolányi Dezső: Az az ember In: *Fürdés*. MEK-Budapest. Utolsó letöltés 2018. 03. 13
mek.niif. o.hu/00700/00746/00746.htm

[5] Uo.

Az igazi komfortérzésre vágyunk. hogy mindannyian tudjuk és érezzük: van „gazdánk”. Tartozunk valakihez, akinek nagyon fontosak vagyunk, és szegényebb lenne, ha mi nem lennénk. Mi kell ahhoz, hogy muszáj legyen észrevenni a másikat? A hiány, a vágy, az élmény segít abban, hogy ha az addig sohasem hallott téma, név „jön velünk szemben” az utcán megtaláljuk a sorok között, egy plakáton, vagy egy elkapott beszélgetésben. Az írás figyelmeztet minket, hogy figyelni kell, jelen lenni a saját életünkben, készen állni a befogadásra. Az egyedüllét, a befelé figyelés mellett észrevenni a másikat, az utcán, a villamoson, ha csak egy pillantásra, vagy egy százforintosra van szüksége. Figyelni, a jelentéktelennek tűnő apróságokra is, hiszen sokszor tapasztalatok nélkül, sztereotípiákra hagyatkozva döntünk. Ez egy természetes leegyszerűsítési folyamat része, amely segíthet bennünket eligazodni ebben a bonyolult világban, hiszen mindannyiunknak szüksége van kapaszkodókra és bizonyosságra. Emellett bekapcsolhatnak bennünk olyan mechanizmusok is, amelyeknek nem vagyunk tudatában: amikor a címkéket állandónak és a megjelölt csoport minden tagjára igaznak gondoljuk. Ez bezárkózáshoz, és előítéletességhez is vezethet. Kíváncsi vagyok, hogy észerevegyük azt a „civil angyal” az életünkben, akit Kosztolányi hiányol ha nem lát, érez, tapasztal már a hétköznapijaiban.

A boldogság, ha tudjuk van értelme az életünknek, és van távlat előttünk. Nemcsak a mai nap, amelyik megint olyan gyorsan elszalad, hanem hosszú távlat, egy örökkévalóság áll előttünk. A pszichológia és a hit elgondolkodtató, alapvető kérdése, hogy miben is látja a boldogságát az ember? Mit tart valódi boldogságnak? Még mielőtt elkezdünk bárkivel beszélgetni, vitatkozni, érvelni Istenről, először meg kell kérdeznünk magunktól, mi tesz boldoggá? Mindaddig amíg tárgyi kategóriákban gondolkodunk, addig nehéz szót értenünk. Mégis Istenhez vezet minden, ami a világban van. Hiszen a világ dolgait a materiális, anyagi dolgokat azért kaptuk, hogy rajtuk keresztül is Hozzá jussunk el. De, ha valaki megelégszik ezzel, ha bezárja magát a tárgyak, a külsőségek, a látszat világába, akkor nem tud találkozni azzal az emberrel, akivel Kosztolányi napra-nap összefutott. Látni, nézni amint valaki beköti a cipőjét, vagy mosogat, és meghajlik a háta, gyönyörködni abban, hogy ott van, egy hétköznapi, amikor semmi rendkívüliség sincs benne. Ami a miénk olyan lesz, mint a lélegzetvétel, amiről idővel megfeledkezünk és lassan unalommal válik az ismétlődés. A pszichológia és a valódi hit segít abban, hogy az ember túllépjen a kisbetűs önmagán, képes legyen elindulni, hogy saját magához érjen, nem valami árnyékképet, nem valami torz tükröt, hanem önmagát találja meg, akit majd cselekvésre készít ez az élmény. A mai világban segítség kell ahhoz, hogy képesek legyünk önmagunk fölé emelkedni, és növekedni. A veszély, hogy szeretünk elérhetetlen idálokhoz, álmokhoz ragaszkodni ezek után vágyódni, ebben látni a boldogságot. Örülni annak, ami van, nem a rendkívülinek, nem mindig ünnepi, távoli helyzetben látni, mert akkor nehéz meggyökerezni, kötődni, nehéz akkor biztonságot találni. Hétköznapi kapaszkodópontok: önismeret, helyzetgyakorlat, nagylelkűség, saját árnyék átlépése. A tisztánlátás vágya vezeti a hithez és a pszichológiához is az embert, ha magammal tisztában vagyok akkor tudom a másikat nem a saját szemüvegemen, vágyaimon, elképzeléseimen keresztül látni, hanem ítéletmentesen, amint van.

Ha a beleszületés fényéről és árnyáról gondolkodunk Tamás apostol példája, élete, bátorsága, kételye központi helyen áll a téma kibontásánál. Miért lehet jó példa a hitetlenkedő, majd valóban és mélyen megtért tanítvány, aki mer gondolkodni, amíg nem látja, nem érinti, nem beszél Jézussal nem bólogat csupán barátságból, udvariasságból, csapatszellemből a tanítványtársaira. Sok ember azért nem jut el a hithez, és ezért nem lesz igazán boldog, mert önmagához nem őszinte. Még önmagunkat is képesek vagyunk félrevezetni, elhíttetni magunkkal, hogy hiszük. Úgy, mint a templomi padban mellettünk ülő, álló, térdelő közösségi társunk.

A vallásosságot társadalomtudományi kutatásokban leginkább a templomba járás gyakoriságával vagy a vallásos elkötelezettség mértékével szokták meghatározni, ám ennél sokkal komplexebb jelenségről van szó. A pszichológia oktatásában a vallás és a lélektan kapcsolatáról, egymásra való hatásáról, párbeszédéről, elemzéséről keveset tanulnak a hallgatók. Gordon Allport amerikai pszichológus ma is fontos gondolatai jelen vannak máig az oktatásban, tézisében megkülönböztet *extrinzik* és *intrinzik* vallásosságot. Az *extrinzik* vallásosságra jellemző a külső tekintélyeknek, tekintélyszemélynek való engedelmesség és a hangsúly a vallási előírások és normák betartásán van. Az *intrinzik* vallásosság ezzel szemben a bensőséges vallásgyakorlatot, a személy által mélyen átélt és megvalósított életfelfogást jelenti. Érdemes megvizsgálni, hogy a két vallásossági típusba sorolt személyek között van-e különbség a boldogság és jóllét megtapasztalt szintjében. Felmérések igazolták, hogy van, hiszen az extrinzik irányba hajló vallásosság több depresszióval jár együtt, míg az intrinzik jellegű vallásosságra magasabb pszichológiai jóllét jellemző. A jelen pszichológiai és vallási kutatásaiban sokszor szerepel a megrendültség hiánya az emberben, a képi világ hatására sokszor elveszítjük az érzékenységünket a világ iránt, a nélkülözés, a kiszolgáltatottság felé, eltávolítjuk és kitoröljük az összetartozás, az empátia, a felelősség gondolatát. A krisztusi mondat, hogy mindnyájan összetartozunk, sokszor csak az adott közösségre vonatkoztatva hallható a szószékről. Küldetésünk van, feladatunk érzékenynek maradni, nem pedig gettóba szorulni. Ez a gettó abban áll, hogy elfeledkezünk arról, hogy mi van kívül a világban. Nem látjuk mi van ebben az országban, ezen a földrészén, és a világban – tágitva a gondolkodás körét. Megőrizni az emberséget, a felelősséget, a felnőtt döntéseket a küldetés szolgálatában. Ez erőfeszítéssel, gondolkodással és naprakészséggel jár.

A megküzdés a nehézségekkel való szembenézést jelenti és az azokban felmerülő akadályok megoldásának folyamatát. A megküzdési helyzetekben fontos elhárítani a helyzetet előidéző problémát vagy a probléma kiváltotta érzelmet kellően feldolgozni. Fontos eleme lehetne a közös metszéspont tanulásának a probléma- és érzelempontú megküzdési módszer oktatása is. A problémára fókuszálva, az egyén azon dolgozik, hogy megoldódjon egy helyzet, míg az érzelempontú megoldáskeresésben az érzelmi feszültség csökkentése a fő cél, a higgadt, átgondolt, a kudarcól is tanuló gondolkodás. A vallásosság jelentős szerepet játszhat a megküzdésben, hiszen a hit több úton, módon kapcsolódik össze a megküzdéssel. A vallásosság különböző dimenziói bevonódnak a szekulárisnak is nevezhető megküzdésbe, hiszen a vallásos emberek különböző megküzdési módokat és stílusokat használnak.

[6] Keresztény Élet portál, utolsó letöltés 2018. 03. 11.
www.keresztenyelet.hu/
videok/

[7] Feldmár András (2015): *Most vagy Soha*. Budapest: HVG.

A hitre hívás egyszerre tanúságtétel is, a mások felé fordulás lelkeségével. Az ember azaz, hogy hisz nincs automatikusan Isten országában, és aki nem hisz, nincs automatikusan rajta kívül. Nem azért üdvözl valaki, mert hisz, és nem ezért nem üdvözl mert nem hisz. A keresés, a valódi cselekedet számít. Mit jelent a hit, a templomba járást, a közösségi életet, a belső egységet vagy a rácsodálkozást arra, ha valaki nagylelkűbb, megbocsátóbb, irgalmasabb, mint bármelyikünk, de azt mondja nem hisz. Fontos kérdés, hogy tisztában vagyunk-e a magunk hitbéli állapotával? Van-e bátorságunk azt mondani bizonyos dolgokra, hogy most még nem hiszem el? De hinni akarom, kész vagyok elhinni, ha meggyőznek róla. A nyitottsághoz, kell a belső zártság is, a gondolatok belső munkája.

Tamás példáján át bemutatva, a tekintély igazsága kevés, fontos a belső munka, a tanítványok szavát megkérdőjelezi, de újra elmegy közéjük, hiszen egy közösségbe tartoznak. Fontos tanulság ez számunkra, van bennem kérdés, nem bölintek mindenre, alázatos, de egyben őszinte is vagyok, de a lényeg, hogy a közösségbe tartozom. Mit nevez a Biblia hitnek, és kiket nevez hívőnek? A Biblia szerint: elfogadom Istentől azt, amit nekem az embernek kínál. Cselekvővé válok, ami számomra a jelent vizsgálva a legnehezebb kérdés, ha a hívők templomon kívüli aktivitására gondolok. A „vallásgyakorló” kifejezésben is benne van a tett!

Egy bátor és önvizsgálatra készítő videóban [6] megszólal az utca embere: a kételkedő diák, a rossz tapasztalatot átélte fiatal és a végén egy bölcs pap. Természetesen a beskatulyázás nem vezet sehová, de érdemes önmagunkba nézni, hogy jobb ember vagyok-e a beleszületett hitem által, mint a munkatársam, a szomszédom, vagy az a tanár, aki az órái után menekült fiatalokat tanít magyarra, versek segítségével. A kérdést mindannyiunknak fel kell tennünk: fejlődött-e a hitem az évek során? Ki ne látott volna már egy gyereket, aki rácsodálkozik egy számára új, érdekes, és lenyűgöző dologra. Nem tartja titokban, szalad és világgá kürtöli amit látott, hallott, átélte és másokkal is szeretné megismertetni a saját világát.

Simone Weil és a labirintusa: A szépség labirintus. Sokan elindulnak benne, de feleúton elfáradnak. Csak keveseknek van erejük bejutni a labirintus közepébe. Ott Isten várja, föl-falja és kiokádja őket. Akkor – e választott kevesek – kijönnek a labirintusból, megállnak a labirintus bejáratában, s az arra jövőket szelíden befelé tessékelik. Mi ez a labirintus, Isten maga, vagy ahogy Kierkegaard írta Isten változatlansága? A szépség is Isten a labirintus is Isten és a kapu is Ő. Feldmár András pszichológus mondja: nincsenek Ők és Mi...csak Mi vagyunk! Gondolatában a normális és a bolond címkéjét állítja szembe egymással. Nincsenek Ők és Mi, nincs olyan, hogy Mi jók vagyunk, Ők meg rosszak. Mindannyiunknak van árnya és fénye is... segítse a vallás előhozni a fényt. [7]

Tudatos jelenlét – vallás – a pszichológia hármassága

[8] Gustav
Mensing

A tudatos jelenlét – mindfulness – arra tanít, hogy megéljük a pillanatot, a jelent, közben ne analizáljunk, ne keressük a megoldást, ekkor nem kell mozdulni, csak engedni, hogy a lényünkre ítélkezésmentesen hasson, ami körülöttünk zajlik. Megállni egy pillanatra, nem analizálni, a tudatunkat szándékosan háttérbe szorítani, átélni a jelent – ez a cél. Az éber tudatot nyitottság, érdeklődés, elfogadás és együttérzés jellemzi. Úgy látjuk, érzékeljük a dolgokat, ahogy azok a jelen pillanatban vannak, ítélkezés nélkül.

Ez a fajta figyelem nagyobb fokú nyitottságot, tisztább látásmódot és tudatosságot eredményez. A dolgok varázsa azonban nem tűnik el azzal, ha bepillantunk a csodás gépezet működésébe. Esetleg csak még tovább nő az ámulatunk, mi mindenre képes az emberi test és szellem. A hit kapcsán a tudatosság és ítéletmentesség gondolatmenetét követve fontos, hogy mennyire öncélú vagy közösségi célú a hit; egyszerre emberközpontú és tudományos szemléletű. A pszichológia és a vallás ötvözte, azt vallja, hogy minden igaz hit közvetlenül vagy Istenen keresztül az Emberért van. A hit igazi lényege az értelem keresése az élet folyamatában. A hit mozgatóereje a „tartozni valahová”-érzés, és saját terápiás tapasztalataim is arról beszélnek, hogy az emberi szenvedés egyik forrása lehet, ha valaki nem találja útját élete értelméhez, nem találja meg a kapaszkodót, vagy vakon ragaszkodik egy számára már idegen eszméhez, vagyis nincs hite. A hithez bátorság kell, Tamás apostol bátorsága, a saját belsőnke bepillantás ereje, hogy aztán valódi és látható életet éljünk!

Mi a vallás?

Olyan összetett életfelfogás, amely összetartozó egésként fogja fel a látható és láthatatlan világot a külső és a belső valóság közötti kapcsolat lehetséges rendje szerint. Religio – köteleket jelent, a tapasztalati világ transzcendenciába való horgonyozottságát. A vallás legáltalánosabb, de bármely definíciójából kitűnik, hogy egyik felfogás sem kételkedik abban, hogy az ember eredendően rendelkezik spirituális kapacitással, amivel vallásos világlátást képes kialakítani, illetve átvenni. Olyan kapacitásról van szó, amihez fogható a nyelv. A hit mindenki beépített „gyári” tartozéka, mondhatni alapfelszereltség. A vallás olyan egyetemes és átfogó fogalom, amelyre nem adható egyetlen meghatározás: „élményszerű találkozás a szenttel és a szenttől meghatározott ember válasz-cselekménye”. [8]

[9] Freud, S. (1945):
Egy illúzió jövője. Bu-
dapest: Bibliotheca.

[10] Freud, S. (1995):
Totem és tabu. In:
Tömegpszichológia.
Budapest: Cserépfalvi.

Mit gondol a pszichológia a vallásról?

A vallás kognitív érzelmi és viselkedési komponensekből áll, melyek a vallásos élmény együttesében együtt vannak jelen. Sok vallás az „út” kifejezést használja ön-maga meghatározására, melyet a pszichológia is használ az öndefiníciójában. A jelenben van-e köztük párbeszéd, találunk-e egyre nagyobb metszéspontokat, vagy nő a távolság? Érdemes lenne fordítva is vizsgálni a témát a vallás mit gondol a jelenben a pszichológiáról! Hiszen, ha a múltat elemezzük a vallásos világkép évezredekken keresztül meghatározó szemlélet volt, átszötte az élet szinte minden területét. Olyan természetes volt ez a gondolkodásmód, hogy sokáig fel sem merült, honnan ered, mire szolgál. Tartozni egy nagy, erős hatalmas céghez, ami szabályokat állít, de közben megtart – az ember örök vágya. A hit, a spirituális gondolkodás mégsem jutott a túlhaladott és elfeledett eszmék sorsára, hiszen a vallásos közösségek a mai napig megmaradtak, sőt számos új vallási irányzat létrejöttének lehetünk szemtanúi. Ennél is izgalmasabb azonban, hogy a modern társadalom számos jelenségét a hiányzó vallásos világkép kompenzációinak tekintik a témával foglalkozó szerzők. A jelenben úgy tapasztalom, hogy nagyon megerősödött az igény a hívó terapeuták iránt, akikkel megoszthatóak a spirituális kételyeik, gondolatok, az élet értelmére vonatkozó kérdések is. Sajnos a pszichológusképzésből mindeddig kimaradt a spirituális aspektussal való munka. Számos lélektannal foglalkozó generáció nőtt fel abban a gondolkodásban, hogy a pszichológiának nem területe a lelki, pneumatikus, spirituális aspektus, épp ezért a szakembereknek később kell ebből felkészülniük, megtanulniuk, hogyan lehet tapintatosan, fokozatosan felnyitni ezt a területet a kliensek számára, hogy merjék szóba hozni, vállalni azt. Egyre több a próbálkozás létezik integrálni a transzcendens pszichológia lépéseit a pszichoterápiás munkába, ennek szüksége nyilvánvaló.

A pszichológiai tanulmányokban a hit és a vallásosság sokszor kritikai megfogalmazásban kerül elő, de a mai pozitív pszichológia irányzata keresi a kapcsolódási pontokat, az egymást tudományosan és hétköznapi szinten is segítő, egyénre fókuszáló megoldásokat.

– Freud elismerte a transzcendencia-igény létezését, ám ezt patológiakusnak tekintette. [9, 10] Azt hirdette, hogy a vallás a biztonság iránti infantilis vágy projekciója. A vallásos képzeteket neurotikus betegek tüneteiben látta visszaköszönni, ezért a vallást kollektív neurózisként értelmezte, amely az emberiség gyermekkorához tartozik. Eredetét az Ödipális-komplexussal hozta összefüggésbe. Véleménye szerint a teljhatalmú apával való szembefordulás, annak legyőzése, majd az ennek

nyomán keletkezett büntudat kompenzálása a vallás gyökere. Úgy vélte, hogy az érett embernek ki kell nőnie belőle, és az emberiség felnőtté válásával a tudomány lép Isten helyébe. Tanítványai közül többen úgy vélték, hogy a regresszió, különösen az, amire a vallás nyújt lehetőséget, lehet pozitív is az egyén életében. A témához kapcsolódik a negatív vallásos megküzdési mód, amely az Istentől való elhagyatottságot tekinti alapérzésnek. Az ember Isten közbelépésére vár, mivel úgy gondolja, hogy a betegség, a baj, büntetés. Az egyén kérdése itt: miért kell a bűnökért bűnhődnie, miért nem szereti az Isten? Erre az álláspontra a passzivitás jellemző, nem hisz abban, hogy saját maga befolyásolhatja az eseményeket.

- Erikson egyenesen azt állítja, hogy a vallás nem más, mint az én szolgálatában álló regresszió. [11] Eszerint a vallás történetei és szimbólumvilága lehetővé teszi, hogy az ember kreatívan váltogathassa a racionális, logikus valóságértelmezést egy mitikusabb szemlélettel. Nem tagadja Freud elképzelését, mely szerint a vallásban az egyén egyszerre kiszolgáltatott és védelmezett, de ezt nem értékeli negatívan, ugyanis úgy véli, hogy a vallás társadalmilag, kulturálisan legitim lehetőség arra, hogy az ember ezt átélje.

A pozitív vallásos megküzdés alapja az Isten iránti bizalom és hit. Az egyén bízik, hogy Isten új irányt képes mutatni az életben, hogy törődik az emberiséggel és segít kiutat találni a nehéz élethelyzetekből. Ebben az esetben az ember aktív, Istennel együttműködik, így a kontroll gyakorlásának keresése vele együtt történik. Pozitív megküzdés során az ember érzi Isten szeretetét és törődését, így nála keresi a vigasztalás és a megerősítést, jobb a stressztűrése, a kudarcos tapasztalatokat pozitív irányba képes fordítani. Átértelmezni és a nehéz helyzetből felállni, erre jó példa a jungi pszichológia.

- Jung gyógyító hatást tulajdonít a vallásnak és fontos terápiás eszköznek tartja. [12] Vallással kapcsolatos elméletének egyik kulcsfogalma a kollektív tudattalan. Úgy véli, hogy a személyes tudattalan egy olyan mélyebb rétegen nyugszik, amely már nem személyes tapasztalatból származik, hanem velünk született. Ez a mélyebb réteg a kollektív tudattalan. Ez a réteg olyan tartalmakat rejt, melyek minden emberben jelen vannak, egyfajta személyfeletti, általános lelki alapot képez, így az átlagember nincs is közvetlen kapcsolatban vele. Szerinte ezt általában különböző csúcsméenyekben, nagy szerelmekben, művészi ihletekben és jelentős vallási élményekben tapasztaljuk meg. A kollektív tudattalan tartalmai az archetípusok vagy ősképek, melyek az évszázadok alatt vallási alrendszerekké alakultak át és intézményesültek az egyházban.

[11] Erikson, E. H. (1991): Az életciklus: az identitás epigenezise. In: *A fiatal Luther és más írások*. Budapest: Gondolat. Pp. 437–497.

[12] Jung, C. G. (1993): A kollektív tudattalan archetípusairól. In: *uő: Mélységeink ösvényein*. Budapest: Gondolat. Pp. 52–86.

[13] Frankl, V. E. (2002): *A tudattalan Isten*. Budapest: EuroAdvice.

[14] Maslow, A. (2003): *A lét pszichológiája felé*. Budapest: Ursus Libris.

[15] Maslow, A. (2006): Z-elmélet. In: V. Komlósi, A. (Szerk.): *Bevezetés a transzperszonális pszichológiába*. Budapest: Ursus Libris. Pp. 21–62.

Az egzisztencialista és humanisztikus pszichológiai iskolák abból indulnak ki, hogy az ember alapvetően értelemkereső lény, ami azt jelenti, hogy képes önreflexióra, felteszi az életre vonatkozó alapvető kérdéseket, majd törekszik azok megválaszolására. A vallásos hit alapja is ez a fajta átfogó értelemkeresés.

– Fromm úgy véli, hogy az ember alapfrusztrációja, hogy nem tudja megélni a természettel való egyesülés nyújtotta harmóniát és teljességet, ezért gondolati úton próbálja meg helyreállítani ezt az egységet. Ehhez szüksége van egy mindent átfogó világgépre. Egy cél, egy eszme vagy egy embert meghaladó hatalom iránti elhivatottság ezen teljesség iránti szükséglet kifejeződése. A tágabb értelemben vett vallás létezését tehát szükségszerűnek tartja.

– Frankl az embert olyan lényként határozta meg, aki képes értékek és valamilyen értelem felé irányulva meghaladni önmagát. [13, 14] Úgy véli, hogy az önmegvalósítási késztetésén felül van önmeghaladási késztetése is. Bevezeti a *transzcendens tudattalan* fogalmát, ezen belül pedig a tudattalan vallásosságot, ami nem más, mint az ember tudattalan Istenre irányultsága. Ezzel magyarázható szerinte a transzcendencia-igény.

A transzperszonális pszichológia képviselői már adottnak veszik a transzcendencia igényét, és inkább annak gyógyító, terápiás hatását igyekeznek kiaknázni. Másrészt arról kíváncsiak, hogy mi akadályozza a személyt az ilyen jellegű tapasztalatok megélésében, veszélyeztetve ezzel lelki egészségét.

– Maslow megkülönböztet hiánymotivációkat és növekedési motivációkat. A hiánymotivációk alapvetően deficitek, amelyeket az egészség érdekében fel kell tölteni. [15] A növekedési motivációk akkor lépnek működésbe, amikor a hiánymotivációk kielégítettek, és elsődlegesen az önmegvalósítást szolgálják. Részletesen kitér a *B-szeretet* jelenségére is, ami a boldogság keresése, és a félelmek kimondása témában rendkívül lényeges, ugyanis hatását az esztétikai élményhez vagy misztikus élményhez, illetve Isten tökéletes szeretetéhez hasonlítja. A *B-szeretet* élményét és általában a *B-motivációk* megvalósulását, megélését a csúcselménnyel hozza kapcsolatba. A csúcselmény lehet például egy kreatív pillanat, egy szexuális élmény, egy terápiás vagy intellektuális felismerés, egy sportteljesítmény vagy esztétikai, illetve misztikus tapasztalat. Ilyen értelemben tehát Maslow a transzcendentális élményt a növekedési motivációkhoz kapcsolja és mint ilyet, az ember természetes és alapvető késztetéseiként értelmezi.

Fontos elemezni az egyénnek, hogy a saját hite honnan ered, apjától anyjától, a beleszületésből, a közösségből, példaképéből és aztán felnőtté vált-e az átgondolt, tanult, kritikára választ adó elköteleződés által! Lett-e cselekvő hite, ami már nem zacc!

– Eric Fromm a vallásokban a nyájszellemet kritizálja. [16] Humanisztikus vallás és a tekintélyelvű vallás összevetése a cél, a kétféle vallásosság között az alapvető különbség abban van, hogy az egyén miként éli meg a saját hitét, miként viszonyul Istenéhez, saját magához, a társaihoz. A tekintélyelvű vallási élmény lényegi eleme az emberfeletti hatalom előtti behódolás, erénye az engedelmesség, legfőbb bűn az engedetlenség, az ember az Istennel szemben erőten és jelentéktelen. A humanisztikus vallás ezzel szemben az ember és ereje köré szerveződik, az embernek fejlesztenie kell az értelmi képességeit, hogy megérthesse önmagát, a társaihoz való viszonyát a világegyetemben betöltött szerepét. Az Isten hite és a vallási élmény lényege az egység megtapasztalása az egésszel gondolatokon és szereteten keresztül, célja az önmegvalósítás. Erich Fromm szembeállítja a „nyájösztönt” és a valódi elköteleződést. Kritikájában a gondolkodás nélküli követést veszélyesnek tekinti, hiszen az egyén számára függőséget indukál, és az embert arra készteti, hogy alávesse magát egy hatalomnak, a független, szabad, lelkiismeretére hallgató ember törekvésével ellentétben. A nyájhoz, csoporthoz való tartozás biztonságot, tájékozódást ad és felmenti az embert a saját keresés, tanulás, kritika, majd döntés felelősségétől.

– Pierre Teilhard de Chardin francia jezsuita szerzetes, a 20. század kiemelkedő gondolkodója volt. [17] Életműve világszerte ismert, mert halála után példátlan gyorsasággal terjedtek eszméi. Jelentős eredményeket ért el a múlt tanulmányozásában és rokonszenves perspektívát vázolt fel az emberiség jövőjét illetően. A hitéhez töretlen hűségű ember nagy érdeklődést keltett mindazok körében, akik bíznak az emberiség jövőjében és meg akarnak szilárdulni keresztény hitükben.

Az *Út az Ómega felé* fontos olvasmány a felnőtt hitet megélni vágyó ember számára. Teilhard de Chardin nekünk szóló üzenete világos: valamennyire már tudjuk, hogy mi van mögöttünk, de ami előttünk áll, az csak az egész emberi együttes erőfeszítésének enged. Hirdeti, hogy győztesen kerülhetünk ki a nagy Emberi Kalandból, ha tevőlegesen vállaljuk a világ gondjait és szüntelenül növekszik bennünk a végtelen utáni vágy.

[16] Fromm, E. (1995): *Pszichoanalízis és vallás*. Budapest: Akadémiai.

[17] Teilhard de Chardin, Pierre, (1980): *Az emberi jelenség*. Budapest: Gondolat.

A vallás és a pszichológia kapcsolódási pontja a *pasztorálpszichológia*. A legelfogadottabb és leginkább megalapozott meghatározás szerint – a pszichológia azon részterülete, amely a papi/lelkészi munkához segítséget adó ismereteket és módszereket tartalmazza. A tartalma természetszerűen pszichológiai, ezért a pszichológusok megalapozottan tarthatják a pszichológia egyik alkalmazott ágának. Sajátossága, hogy igényli a teológusok és a pszichológusok közötti párbeszédet, így fontos területe és eszköze a két elszakadt, de szorosan összetartozó tudomány közötti hídépítésnek. Fontos, hogy a pszichológia segítse a vallással foglalkozó egyházi személyek, teológusok pszichológiai ismereteik elmélyítését; ehhez a mentálhigiéné oktatása egy jól bevált forma.

Komfortzónából kilépve, szembenézés megállapításokkal

Ha elég bátornak érezzük magunkat kilépni a komfortzónánkból, akkor az alábbi kérdéseket érdemes saját vallási körben, közösségben pontról pontra átbeszelnünk!

Szabad rákérdezni, és nem a tévedhetetlenség kategóriába tenni a születésszabályozás, a cölibátus, a vallási párbeszéd és elfogadás témáját. Sok hívő ember kételkedik, ezek tehát kritikus kérdések. A pszichológiában tabunak hívjuk és az oktatásban, terápiában sorra vesszük ezeket a témákat a homoszexualitástól a monogámián át.

Az egyházak akkor válnak merevvé, ha nem lehet kritikus kérdéseket feltenni, ha nincs párbeszéd, ha kivetí a közösség a kételkedőket. Jó példa Tamás apostol, akit a tanítványtársak továbbra is az egység részének tartottak, akkor is amikor a hite megingott! Ez nem a tetszőlegességet, vagy az önkényesség posztmodernizmusát jelenti, nem a szabályokból kedvünkre válogatást, hanem a gondolkodás szabadságát! A vallás ambivalens jelenség, vissza is élhetnek vele, de a jelenben sokak számára a vallás újra egy lehetséges álláspont, olyan alap, amelyen állni lehet, amely értelmi horizontot képez, hogy tudjam, miért is élek, miért dolgozom, és adott esetben miért szenvedek. Fontos, hogy természetesen meghatározott kapaszkodókat adjon, melyek ne kicsinyesen moralizálóak legyenek, főként a szexualitás területén. Közben adjon támogatásokat a tekintetben, hogy alapjában mit ne tegyek, és ha megteszem tudom, hogy ez rossz, téves út. Ne a büntetéstől való félelem vezéreljen, hanem a józan ész, és akkor sok szabály egyenes gerinccel, nyílt tekintettel vállalható. A folyton lesütött szem, a külső elvárások és a belső vágyak, motivációk szembenállása zavart okoz az egyén pszichés életében is. Itt is találkozási pontja van a pszichológiának és a vallásnak, a kimondás bátorsága, önismeretet és változást is hozhat.

Ugyanazon lélek világi és keresztyén gyógymódja

A pszichológia tudománya a keresztyén gondolkodás és közösségek egy részében még mindig elutasítást vált ki. A pszichoterápia, mint gyógymód igénybevétele pedig elvetendőnek számít, mondván: az összes problémánkra csak és kizárólag Istennél kell keresnünk a megoldást, és aki nem eszerint cselekszik, helytelen dolgot tesz. Azonban akik így vélekednek, valószínűleg elfelejtik, hogy „istenképességünkhöz” méltóan az Úr eleve társas lénynek teremtett bennünket, mint ahogy Ő is folyamatosan kapcsolatban áll önmagával a tökéletes egységen, a Szentháromságon keresztül. A Biblia szintén ezt mondja: „Jobban boldogul kettő, mint egy: fáradozásuknak szép eredménye van. Mert ha elesnek, az egyik ember fölemeli a társát. De jaj az egyedülállónak, mert ha elesik, nem emeli föl senki. Éppígy, ha ketten fekszenek egymás mellett, megmelegszenek; de aki egyedül van, hogyan melegedhetne meg? Ha az egyiket megtámadják, ketten állnak ellent. A hármас fonál nem szakad el egyhamar.” (Préd. 4,9–12)

Fontos visszaidéznünk, amikor találkozott egymással II. János Pál pápa és a Dalai láma: A világtörténelemben eddig példa nélkül álló együttlét egy szép októberi napon, 1986. október 27-én, Assisiben valósult meg, ahol valóban megjelent több, köztük 30 nem keresztyén, vallásközösség mintegy 150 képviselője. És e napnak estéjén „a vallási vezetők meglelégedéssel nyugtázták, hogy nyolc órán át a világnak valami nagyon fontosat demonstráltak, mégpedig azt, hogyan valósítható meg imádság által egy kis darab béke.”

Záró gondolatok

Mi lenne, ha egy nap találkoznál valakivel, aki vallásgyakorló hit nélkül? Kiderülne, hogy Ő már régóta azt teszi a hétköznapijaiban amit Te csak bólogatva hallgatsz a templomodban, zsinagógádban, mecsetedben? Örölnél neki? Vagy úgy éreznéd, megraboltak? Romantikusnak találnád? Vagy lelkiismeretfurdalásod lenne? Inspirálna vagy bosszantana? Párbeszédet folytatnál Vele? Vagy hitetlenkednél, hogy számítás van mögötte? Több, jobb vagy a hited által? Nyitottá tesz, hogy beleszületté a vallásodba, vagy bezár?

A magyar felsőoktatáspolitikai rendszerváltás utáni alakulásának néhány aspektusa – az egyetemi autonómia kérdése

Összefoglalás: Jelen dolgozat célja a magyar felsőoktatáspolitikai rendszerváltást követő alakulásának rövid bemutatása. Adva lévén a téma komplexitása, a politikát meghatározó tényezők sokfélesége, kénytelenek vagyunk vizsgálódásunkat egyetlen elemre korlátozni. Ez pedig az felsőoktatáspolitikai egyik sarkalatos eleme, az egyetemi autonómia. Igyekezünk témánkat több szempontból is megközelíteni, bár a rendelkezésre álló hely szűkösége teljes mértékben ellehetetlenít bármilyen részletességre való törekvést.

Kulcsszavak: Felsőoktatás, felsőoktatáspolitikai, Magyarország, egyetemi autonómia.

Abstract: The purpose of this study is to briefly present the transformation that the Hungarian higher education underwent after the fall of the communist regime. Due to the complexity of our theme and the diversity of the implied factors, we are forced to restrict our investigation on only one aspect of it. Actually, this is a pivotal element of the higher education policy: the university autonomy. We try to examine it from several points of view, although the sparseness of disposable printing space makes it totally impossible to dive into details.

Keywords: Higher Education, Higher Education Policy, Hungary, University Autonomy.

* Paritumi Keresztény Egyetem,
Nagyvárad

Email: zzakota@gmail.com

** Paritumi Keresztény Egyetem,
Nagyvárad

Email: timea.ardelean@gmail.com

*** Paritumi Keresztény Egyetem,
Nagyvárad

Email: hajnalkaizsak@gmail.com

[1] Polónyi, I. (2015): A hazai felsőoktatás-politika átalakulásai. *Iskolakultúra*. 25(5–6). doi:10.17543/ISK-KULT.2015.5–6.3

[2] OECD. (2003): *Education Policy Analysis 2003. Centre for Educational Research and Innovation*. Paris: OECD Publishing. doi:10.1787/epa-2003-en.

Az egyetemi autonómia helyzete európai kontextusban

A magyar felsőoktatási rendszer alakulásának vizsgálatakor jó kiindulópontot képeznek a jogszabályok. A jogi rendszer vázolója több okból kifolyólag is fontos és nem kizárólag, mert alapvetően meghatározza a felsőoktatási intézmények számára rendelkezésre álló mozgásteret. Polónyi István, itt idézett tanulmányában, igen jó áttekintését adja a témának, megemlítve még két fontos tényezőt. Egyrészt a törvények, illetve a törvénymódosítások száma az oktatáspolitikai stabilitásáról nyújt képet, másrészt, nem elhanyagolható a módosítások tartalmának az autonómiára gyakorolt hatása sem, mint a felsőoktatáspolitikai centralizációjának egyik fő jellemzője. [1]

Az intézményi autonómia becslésének egyik lehetséges eszközeként, Polónyi az OECD Oktatáskutatói és Innovációs Központjának 2003-ban megjelent oktatáspolitikai elemzésében szereplő mutatórendszerrel említi. Eszerint egy felsőoktatási intézmény autonómiáját az alábbi indikátorok alapján jellemezhetjük [2]:

1. saját tulajdonúak-e az épületek és a felszerelések;
2. tetszés szerint vehetnek-e fel kölcsönöket az intézmények;
3. szabadon alakíthatják-e költségvetésüket saját céljaik elérése érdekében;
4. maguk alakítják-e ki struktúrájukat és az oktatás tartalmát;
5. maguk döntenek-e az oktatói kar tagjainak felvételéről és elbocsátásáról;
6. önállóan állapíthatják-e meg a fizetéseket a meglévő jogszabályi kereteken belül;
7. maguk határozzák-e meg a hallgatói létszámot;
8. saját hatáskörben döntenek-e a tandíjakról.

A következő táblázat e mutatók alakulását összesíti Magyarország vonatkozásában.

1. táblázat. A hazai felsőoktatás autonómiájának változása.

	1994	1998	2002	2006	2010	2014
tulajdonlás	RÉSZBEN	RÉSZBEN	NEM	RÉSZBEN	NEM	NEM
kölcsönfelvétel	NEM	IGEN	NEM	IGEN	NEM	NEM
költségvetés szabad alakítása	RÉSZBEN	NEM, ill. nagyon kis részben	NEM, ill. nagyon kis részben	RÉSZBEN	NEM	NEM
struktúra és oktatási tartalom alakítása	IGEN	IGEN	Struktúra RÉSZBEN Oktatási tartalom IGEN	Mindkettőt RÉSZBEN	Mindkettőt RÉSZBEN	Mindkettőt RÉSZBEN
oktatói kar tagjainak felvétele	IGEN	IGEN – DE gazdasági főigazgató kinevezése miniszteri hatáskör	IGEN – DE tanári kinevezéshez MAB jóváhagyás, gazdasági főigazgató kinevezése miniszteri hatáskör	IGEN – DE tanári kinevezéshez MAB jóváhagyás, gazdasági főigazgató kinevezése miniszteri hatáskör	IGEN – DE tanári kinevezéshez MAB jóváhagyás, rektor és főigazgató kiválasztása miniszteri hatáskör	IGEN – DE tanári kinevezéshez MAB jóváhagyás, kancellár kiválasztása és kinevezése kormányzati hatáskör
fizetés alakítása (jogszabályi kereteken belül)	IGEN	IGEN	IGEN	IGEN	IGEN – DE vezetők fizetését korlátozták	IGEN
hallgatói létszám alakítása	IGEN	RÉSZBEN	RÉSZBEN	NEM	NEM	NEM
döntés tandíjakról	IGEN	RÉSZBEN (költségtérítést igen)	RÉSZBEN (költségtérítést igen)	RÉSZBEN (költségtérítést igen)	NEM	NEM

Forrás: [1]

[3] Prondzynski, F. v. (2013. 06 18). The meaning of university 'autonomy'. Letöltés dátuma: 2018. 01 06, forrás: A University Blog: <https://universitydiary.wordpress.com>.

[4] Estermann, T., & Nokkala, T. (2009): *University Autonomy in Europe. Exploratory Study. Brussels: European University Association asbl*. Letöltés dátuma: 2018. 01. 06. Forrás: http://www.eua.be/typo3conf/ext/bzb_securelink/pushFile.php?cuid=3040&file=fileadmin/user_upload/files/Publications/University_Autonomy_in_Europe.pdf

[5] Estermann, T., Nokkala, T., & Steinel, M. (2011): *University Autonomy in Europe II. The Scorecard. Brussels: European University Association asbl*. Letöltés dátuma: 2018. 01. 06. forrás: http://www.eua.be/Libraries/publications/University_Autonomy_in_Europe_II_-_The_Scorecard.pdf com/2013/06/18/the-meaning-of-university-autonomy/hu/02200/02287/00011/pdf/Hungarologiai_Evkonvyv_11_022-043.pdf

[6] EUA. (2017): *University Autonomy in Europe III. Country Profiles. Brussels: European University Association asbl*. Letöltés dátuma: 2018. 01. 06. forrás: <http://www.eua.be/Libraries/publications-homepage-list/university-autonomy-in-europe-iii-country-profiles>

[7] Pruvot, E. B., & Estermann, T. (2017): *University Autonomy in Europe III. The Scorecard 2017. Brussels: European University Association*. Letöltés dátuma: 2018. 01. 06. Forrás: <http://www.eua.be/Libraries/publications/University-Autonomy-in-Europe-2017>

[8] EUA. (dátum nélkül.): *List_of_autonomy_indicators*. Letöltés dátuma: 2018. 01 06, Forrás: European University Association (EUA): www.eua.be/Libraries/newsletter/List_of_autonomy_indicators.pdf

Az egyetemi autonómia szükséges és hasznos mivoltát ritkán szokták kétségbe vonni, legalábbis demokratikus berendezkedésű államokban. A felsőoktatással foglalkozó hivatalnokok ugyanúgy hívei, mint az abban dolgozó szakemberek, vagy a hallgatók. A különbségek általában az autonómia-fogalom értelmezésekor kerülnek felszínre – ekkor már jelentős eltérések adódnak a különböző felek nézőpontjai között. Extrém mód leegyszerűsítve a helyzetet, mondhatnánk, hogy két pozíció ütközik. Egyik szerint az autonómia egy stratégia kialakításának és megvalósításának szabadsága, míg a másik szerint az nem egyéb, mint egy a kormányzat által meghatározott stratégia végrehajtásához szükséges operatív eljárások megválasztásának a szabadsága.[3]

A már említett, OECD által kidolgozott, indikátorrendszerrel jóval összetettebbet használ az Európai Egyetemi Szövetség (European University Association). A szövetség három, az egyetemi autonómiáról szóló tanulmányt adott ki az idők során 2009-ben [4], 2011-ben [5], valamint 2017-ben. [6, 7]

A mutatórendszer összeállításánál egy markánsan, egyesek szerint túlzottan is [3], strukturális nézőpont uralkodott. A különböző feltételek, amelyeknek megléte vagy hiánya befolyásolja az intézmények autonómiásintjét, négy csoportba vannak osztva, a következőképpen [8]:

1. Szervezeti autonómia
 - 1.1. eljárás a végrehajtó vezetés megválasztására
 - 1.2. a végrehajtó vezetés kiválasztási kritériumai
 - 1.3. eljárások a végrehajtó vezetés leváltására
 - 1.4. a végrehajtó vezetés hivatali ideje
 - 1.5. külső tagok a kormányzó testületekben
 - 1.5.1. döntési képesség külső tagoknak az egyetemi kormányzó testületekbe való bejuttatására
 - 1.5.2. külső tagok találkozása az egyetemi kormányzó testületekkel
 - 1.6. döntési képesség az akadémiai struktúrákat illetően
 - 1.7. képesség jogi entitások létrehozására

2. Pénzügyi autonómia
 - 2.1. köztámogatás hossza és típusa
 - 2.1.1. támogatási ciklus
 - 2.1.2. támogatási módok
 - 2.2. lehetőség a közpénzekből származó többlet megtartására
 - 2.3. lehetőség pénzügyi kölcsönök felvételére
 - 2.4. lehetőség saját épületek birtoklására
 - 2.5. lehetőség tandíjak kiszabására
 - 2.5.1. nemzeti/EU BA hallgatók
 - 2.5.2. nemzeti/EU MA hallgatók
 - 2.5.3. nemzeti/EU doktori hallgatók
 - 2.5.4. nem-EU BA hallgatók
 - 2.5.5. nem -EU MA hallgatók
 - 2.5.6. nem -EU doktori hallgatók
3. Személyzeti autonómia
 - 3.1. képesség a személyzet alkalmazási feltételeiről való döntésre (senior akadémiai / adminisztratív személyzet)
 - 3.2. képesség a személyzet fizetéséről való döntésre (senior akadémiai / adminisztratív személyzet)
 - 3.3. képesség a személyzet elbocsátásáról való döntésre (senior akadémiai / adminisztratív személyzet)
 - 3.4. képesség a személyzet előléptetéséről való döntésre (senior akadémiai / adminisztratív személyzet)
4. Akadémiai autonómia
 - 4.1. lehetőség dönteni a hallgatók számáról
 - 4.2. lehetőség a hallgatók megválogatásáról (felvételi mechanizmusok)
 - 4.2.1. BA szint
 - 4.2.2. MA szint
 - 4.3. lehetőség fokozati programok bevezetésére
 - 4.3.1. BA szint
 - 4.3.2. MA szint
 - 4.3.3. doktori szint
 - 4.4. lehetőség fokozati programok befejezésére
 - 4.5. lehetőség a képzés nyelvének megválasztására
 - 4.5.1. BA szint
 - 4.5.2. MA szint

[6] EUA. (2017): *University Autonomy in Europe III. Country Profiles*. Brussels: European University Association asbl. Letöltés dátuma: 2018. 01. 06. Forrás: <http://www.eua.be/Libraries/publications-home-page-list/university-autonomy-in-europe-iii-country-profiles>

- 4.6. megfelelő minőségbiztosítási mechanizmusok és szolgáltatók kiválasztásának lehetősége
 4.7. lehetőség fokozati programok/kurzusok tartalmának megtervezésére

Ami a magyar felsőoktatás jelenleg elfoglalt helyét illeti ebben a négydimenziós autonómiatérben, a már említett EUA tanulmány szolgáltat adatokat. [6] A jelentés olyan fejleményekre hívja fel a figyelmet, amelyek számottevően csökkentik az intézményi autonómia mértékét, legalább két dimenzióban, amint az a következő táblázatból is látszik.

2. táblázat. A magyar felsőoktatás helye az EUA-féle négydimenziós autonómiatérben.

Autonómia dimenzió	Eredeti eredmény	Frissített eredmény	Klaszter	Változás
Szervezeti	59%	56%	maradt közepesen alacsony	Több jogszabályi előírás a rektor kiválasztásához.
Pénzügyi	71%	39%	közepesen magasból alacsonyba	A miniszterelnök által kinevezett kancellár szerepének hatása, akinek szükséges a jóváhagyása a finanszírozások belső allokációjához és a többletek felhasználásához. Az egyetemek csak korlátozott lehetőséggel rendelkeznek a hallgatói tandíjak megállapításakor (rögzített plafon alatt).
Személyzeti	66%	50%	közepesen magasból közepesen alacsony	A kancellár szerepének hatása, akinek a jóváhagyása szükséges a kinevezésekhez, fizetésekhez és előléptetésekhez.
Akadémiai	47%	58%	maradt közepesen alacsony	Az Európai Felsőoktatási Minőségbiztosítási Szövetség (European Association for Quality Assurance in Higher Education – ENQA) valamely tagszervezetének kiválasztása akkreditációs feladatokhoz.

AZ ALKOTMÁNYOS KERET

Magyarországon az egyetemi autonómia kérdése akkora jelentőséggel bír, hogy azt alkotmányi szinten szabályozták/szabályozzák – legalábbis a rendszerváltás óta. Persze, az már képezheti vita tárgyát, hogy ez az autonóm felsőoktatás kiépítése és működtetése iránti tényleges társadalmi és, implicite, kormányzati igényt vagy inkább az általános kontroll megvalósítására irányuló kormányzati törekvést fejezi ki. Tény, hogy az 1989-es és a 2011-es alkotmányok között jelentős eltérés van az egyetemi autonómia szabályozásának tekintetében.

A felsőoktatást már az 1949. évi XX. törvény – A Magyar Népköztársaság Alkotmánya, az ún. sztálini alkotmány, is megemlíti VIII., Az állampolgárok jogai és kötelességei c. fejezetében, mint egyik intézményt, amely a dolgozók művelődéshez való jogát hivatott biztosítani [9]:

48. § (1) A Magyar Népköztársaság biztosítja a dolgozóknak a művelődéshez való jogát.

(2) A Magyar Népköztársaság ezt a jogot a népművelés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező általános iskolával, közép- és felsőfokú oktatással, a felnőtt dolgozók továbbképzésével és az oktatásban részesülők anyagi támogatásával valósítja meg.

Mint láthatjuk ez a jog általános, az oktatás ingyenes és az abban részesülők anyagi támogatásra is számíthatnak. Ami a tudományos és művészi szabadságot illeti, az erősen restriktív, ugyanakkor tágran értelmezhetően van megfogalmazva néhány paragrafussal lennebb.

53. § A Magyar Népköztársaság hathatósan támogatja a dolgozó nép ügyét szolgáló tudományos munkát, valamint a nép életét, harcait, a valóságot ábrázoló, a nép győzelmét hirdető művészetet s minden rendelkezésére álló eszközzel elősegíti a néphez hű értelmiség kifejlődését.

A 48-as paragrafus lényegileg változatlan formában került be az 1972. évi I. törvénybe, vagyis „az 1949. évi XX. törvény módosításáról és a Magyar Népköztársaság Alkotmányának egységes szövegéről” c. alkotmánymódosításba, immár 59. paragrafusként, ám a következőben a tudományos és művészi szabadságot már erősen kiterjeszti, legalábbis elvi szinten, nem kötve azt ideológiai feltételekhez. [10]

59. § (1) A Magyar Népköztársaság biztosítja az állampolgárok számára a művelődéshez való jogot.

(2) A Magyar Népköztársaság ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és ál-

[9] Wayback Machine. (dátum nélkül.): 1949. évi XX. törvény – A Magyar Népköztársaság Alkotmánya. Letöltés dátuma: 2018. 01. 07. Forrás: Internet Archive Wayback Machine: <https://web.archive.org/web/20060301031351/http://www.1000ev.hu:80/index.php?a=3¶m=8365>

[10] Wayback Machine. (dátum nélkül.): 1972. évi I. törvény az 1949. évi XX. törvény módosításáról és a Magyar Népköztársaság Alkotmányának egységes szövegéről. Letöltés dátuma: 2018. 01. 07. Forrás: Internet Archive Wayback Machine: <https://web.archive.org/web/20060310170854/http://www.1000ev.hu:80/index.php?a=3¶m=8487>

[11] Wayback Machine. (dátum nélkül.): *1985. évi I. törvény az oktatásról*. Letöltés dátuma: 2018. 01. 07. Forrás: Internet Archive Wayback Machine: <https://web.archive.org/web/20060228223756/http://www.1000ev.hu:80/index.php?a=3¶m=8548>

[12] Wolters Kluwer (dátum nélkül.): *2005. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatásról*. Letöltés dátuma: 2018. 01. 07. Forrás: Wolters Kluwer: <https://mkogy.jogtar.>

talánossá tételével, az ingyenes és kötelező általános iskolával, közép- és felsőfokú oktatással, a felnőtt dolgozók továbbképzésével és az oktatásban részesülők anyagi támogatásával valósítja meg.

60. § A Magyar Népköztársaság biztosítja a tudományos és művészi alkotó tevékenység szabadságát.

Az alkotmány újabb, immár rendszerváltást jelző, 1989-es módosítása nyomán a szövegbe bekerül végre tanszabadság és a tanítás szabadsága is [11]:

16. § A Magyar Köztársaság különös gondot fordít az ifjúság létbiztonságára, oktatására és nevelésére, védelmezi az ifjúság érdekeit.

70/F. § (1) A Magyar Köztársaság biztosítja az állampolgárok számára a művelődéshez való jogot.

(2) A Magyar Köztársaság ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező általános iskolával, képességei alapján mindenki számára hozzáférhető közép- és felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők anyagi támogatásával valósítja meg.

70/G. § (1) A Magyar Köztársaság tiszteletben tartja és támogatja a tudományos és művészeti élet szabadságát, a tanszabadságot és a tanítás szabadságát.

Ehhez képest, legalábbis az intézményi autonómia szempontjából, kifejezetten viszszalépésként értékelhetők a 2011-ben elfogadott Alaptörvény rendelkezései [12]:

X. cikk (1) Magyarország biztosítja a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadságát, továbbá – a lehető legmagasabb szintű tudás megszerzése érdekében – a tanulás, valamint törvényben meghatározott keretek között a tanítás szabadságát.

(2) Tudományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, tudományos kutatások értékelésére kizárólag a tudomány művelői jogosultak.

(3) Magyarország védi a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Művészeti Akadémia tudományos és művészeti szabadságát. A felsőoktatási intézmények a kutatás és a tanítás tartalmát, módszereit illetően önállóak, szervezeti rendjüket törvény szabályozza. Az állami felsőoktatási intézmények gazdálkodási rendjét törvény keretei között a Kormány határozza meg, gazdálkodásukat a Kormány felügyeli.

XI. cikk (1) Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez.

(2) Magyarország ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető közép- és felsőfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhe-

tő felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával biztosítja.

(3) Törvény a felsőfokú oktatásban való részesülés anyagi támogatását meghatározott időtartamú olyan foglalkoztatásban való részvételhez, illetve vállalkozási tevékenység gyakorlásához kötheti, amelyet a magyar jog szabályoz.

A dokumentum által kifejezett új szemléletmód egyértelműen leszűkíti az egyetemi autonómiát, kiemelve abból a szervezeti alakítást és a gazdálkodást, vagyis az OECD indikátorok közül az első négyet nem teljesíti. Az idézett EUA-tanulmány is ezeket a tényeket említi az ország helyzeti visszalépésének okaként.

A FELSOROKTATÁS A TÖRVÉNYEKBEN

Az alkotmányok, természetesen, csak a szabályozási kereteket jelölik ki. A konkrét szabályozás a felsőoktatási törvényekre, valamint azok módosításaira hárul. A következőkben röviden bemutatjuk ezeket, utalva az autonómiára gyakorolt hatásukra.

Első a sorban, amely ugyan még a pártállam idején születik, de mindenképp kihatással volt az átmenet kezdeti idejére, a 1985. évi I. törvény az oktatásról. [4] Bár Kozma Tamás szerint az ok amiért „az 1985-ös törvény ma is úgy jelenik meg előttünk, mint a reformtörekvések foglalata [...] abból adódik, hogy az 1985-ös törvény még nem törvény a szó mai értelmében. Sokkal inkább deklarációk [...] foglalata. Rövid és szépen (de legalábbis szabatosan) megfogalmazott kijelentései irányt mutatnak 'a további fejlődés kijelölése érdekében'. Nem pedig szabályoznak – mint az 1993-as (amitől egy törvény korántsem emelkedett, sokkal inkább minuciózus olvasmány).” [14]

A törvény rendelkezik a felsőoktatási intézmények irányításáról, mely feladatot a felsőoktatási intézményeket közvetlenül irányító miniszterek és országos hatáskörű szervek vezetői látják el. Szabályozza továbbá a hallgatói jogviszonyt, a hallgatók jogait és kötelességeit, valamint azok fegyelmi felelősségét. A jogszabály külön fejezetet, az ötödiket, szentel a felsőfokú iskolai nevelésnek és oktatásnak. Nagyfokú szabadságot biztosít az intézményeknek az együttműködés terén:

97. § (1) A felsőoktatási intézmények feladataikat más felsőoktatási intézményekkel, továbbá kutató, fejlesztő, tervező és egyéb intézményekkel, valamint gazdálkodó szervezetekkel együttműködve valósítják meg.

[13] Wayback Machine. (dátum nélkül.): 1989. évi XXXI. törvény az Alkotmány módosításáról. Letöltés dátuma: 2018. 01. 07. Forrás: Internet Archive Wayback Machine: <https://web.archive.org/web/20060310171808/http://www.1000ev.hu:80/index>.

[14] Kozma, T. (2016): *A pillanat. Esszé az oktatáskutatókról*. Budapest: Új Mandátum. Letöltés dátuma: 2018. 01. 07. Forrás: <http://mek.oszk.hu/15600/15614/15614.pdf>

(2) A felsőoktatási intézmények területi együttműködésének és fejlesztésének összefogására - különösen az oktatási, tudományos, kulturális, anyagi és szociális erőforrások közös hasznosításának elősegítésére - regionális tanácsok alakíthatók.

Relatív autonómiát élveznek az egyetemek a hallgatók felvételével kapcsolatban is:

103. § (1) A felsőoktatási intézménybe való felvételtől – a megállapított létszámkereten belül, a felvételi vizsgák eredményei és a felvételtől szóló külön jogszabályban meghatározott tényezők figyelembevételével kialakult sorrendnek megfelelően – a felsőoktatási intézmény dönt.

Szintén nagyvonalúnak tekinthetők a diákönkormányzati szervek létrehozására, ill. működtetésére vonatkozó paragrafusok is:

105. § (1) A hallgatók öntevékenységeinek kibontakoztatására, valamint a hallgatói célokra fordítható támogatások, intézményi eszközök elosztására a felsőoktatási intézményben diákönkormányzati szervek működnek.

(2) A diákönkormányzati szervek feladatait, jogkörét, szervezetét és működését – külön jogszabály alapján – a felsőoktatási intézmények határozzák meg.

Ami a felsőoktatási intézmények létrehozását és megszüntetését illeti:

117. § (1) Egyetemet és főiskolát a Népköztársaság Elnöki Tanácsa létesíthet és szüntethet meg.

Külön alfejezet foglalkozik a felsőoktatási intézmények önállóságával. Eszerint:

121. § (1) A felsőoktatási intézmények feladataikat – a jogszabályok keretei között – önállóan határozzák meg és szervezik.

Ezen túl, pedig:

(3) A felsőoktatási intézménynek joga van minden olyan, az intézményt érintő ügyben véleményt nyilvánítani, amelyben a döntés az irányító miniszter vagy más felettes szerv hatáskörébe tartozik, ideértve a kinevezési és megbízási ügyeket is.

(4) A felsőoktatási intézmény javaslattal fordulhat az irányító miniszterhez, tőle tájékoztatást kérhet.

Ami a felsőoktatási intézmény vezetését illeti, az külön törvény hatáskörébe van utalva. A különböző tanácsok és testületek tekintetében, megint csak korlátozott autonómiáról beszélhetünk, mely szerint:

123. § (1) A felsőoktatási intézményekben működő tanácsok és szakmai testületek összetételét, ezen belül a választott és a meghívott személyek arányát, a tanácsok létrehozásának és működésének rendjét, továbbá hatáskörüket – a jogszabályok keretei között – a felsőoktatási intézmény szervezeti és működési szabályzata határozza meg.

Ez a jogszabály, az államszocializmus utolsó oktatási törvénye, elég sokáig hatályos maradt a felsőoktatás készülő törvényének elhúzódó előkészületei miatt. Ezt az időszakot volt hivatva áthidalni az 1990. évi XXIII. törvény az oktatásról szóló 1985. évi I. törvény módosításáról. [15] Mivel csak egy törvénymódosításról volt szó, az továbbra is együtt kezelte a különböző szintű oktatási formákat, beleértve a felsőoktatást is. A jogszabály bővíti az egyetemek hatáskörét a hallgatók felvételének, címek adományozása, valamint az

intézményi együttműködés terén. A legfontosabb változás, azonban, a magán felsőoktatási intézmények alapításának a lehetősége, persze a megfelelő kontrollal, ami megint csak csökkenti az épp jelentősen megnövelt szabadságjogokat:

39. § (2) Egyetemet az Országgyűlés, főiskolát pedig a Minisztertanács hozzájárulásával a jogi személyek és a természetes személyek is létesíthetnek. Nem állami felsőoktatási intézmény megszüntetéséhez is az előbbiek szerinti hozzájárulás szükséges.

(3) Az Országgyűlés, illetőleg a Minisztertanács a létesítéssel egyidejűleg meghatározza az állami felsőoktatási intézmény irányítását ellátó minisztert.

(5) A nem állami felsőoktatási intézmények létesítésének alapvető feltételeit a Minisztertanács szabályozza.

A felsőoktatás rendszerváltás utáni első törvényének előkészítése meglehetősen elhúzódott, két okból is. Egyrészt, mert az Antall-kormány miniszterei nem szívesen mondtak le a felsőoktatási intézmények irányítási jogáról annak érdekében, hogy azok egységesen az oktatási tárca hatáskörébe kerüljenek. Másrészt az Akadémia is nehezen mondott le tudományos minősítési jogáról. [1] Így a Parlament csak 1993-ban tudta elfogadni az első felsőoktatási törvényt. [16]

Ez a törvény alapján véve egy keretjellegű törvény volt és ezt a jellegét megőrizte a Horn-kormány alatt is. A törvény lényegében egy humboldti típusú felsőoktatási szerkezetet és intézményirányítást teremtett meg a magyar felsőoktatásban, amit a szenátus (intézményi tanács) és a rektor osztott hatásköre jellemzett. Témánk szempontjából fontos, hogy az OECD autonómia-kritériumok közül a tulajdont és a forrásokat érintőektől eltekintve (1–3, 7), amelyek esetében léteztek megkötések, lényegében igen kiterjedt autonómiát adott az intézményeknek.

Ám alig pár év múlva, az 1996-os törvénymódosítással, megtették az első lépéseket a felsőoktatás autonómiájának szűkítésére. Ezek alapvetően gazdasági jellegűek voltak:

- csökkentették a szenátus hatalmát, megtéve a rektort egyszemélyi felelős vezetővé gazdasági téren;
- a gazdasági főigazgató kinevezését miniszteri hatáskörbe helyezték;
- az államháztartásról szóló törvénnyel egyértelművé tették, hogy a felsőoktatási intézmények kötött gazdálkodású költségvetési szervek, szemben a korábbi (köztestületi, közintézeti, közalapítványi) elképzelésekkel.

A módosítások másik területe amelyen, végső soron jelentősen korlátozták az egyetemi autonómiát a tandíj. Annak bevezetése 1995-ben, majd népszavazással

[15] Wayback Machine. (dátum nélkül.): *1990. évi XXIII. törvény az oktatásról szóló 1985. évi I. törvény módosításáról*. Letöltés dátuma: 2018. 01. 07. forrás: Internet Archive Wayback Machine: <https://web.archive.org/web/20060310064655/http://www.1000ev.hu:80/index.php?a=3¶m=8679>

[1] Polónyi, I. (2015): A hazai felsőoktatás-politika átalakulásai. *Iskolakultúra*. 25(5–6). doi:10.17543/ISK-KULT.2015.5–6.3

[16] Wayback Machine. (dátum nélkül.): *1993. évi LXXX. törvény a felsőoktatásról*. Letöltés dátuma: 2018. 01. 07. Forrás: Internet Archive Wayback Machine: <https://web.archive.org/web/20071201122933/http://www.1000ev.hu:80/index>

[1] Polónyi, I. (2015): A hazai felsőoktatás-politika átalakulásai. *Iskolakultúra*. 25(5–6). doi:10.17543/ISKKULT.2015.5–6.36.3hu/?page=show&docid=a0500139.TV

[17] Wolters Kluwer. (dátum nélkül.): 2011. évi CCIV. törvény - a nemzeti felsőoktatásról. Letöltés dátuma: 2018. 01. 07. Forrás: Wolters Kluwer: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100204.TV

való eltörlése 1998-ben, miközben 1996-ban bevezetésre került a költségtérítési és államilag támogatott képzési szerkezet, vagyis a tanulás fizetőssé tétele a hallgatók egy része számára, leginkább a magyar felsőoktatáspolitikai ad-hoc jellegének és a nagypolitikának való kiszolgáltatottságának illusztrálására volt alkalmas.

Az első Orbán-kormány idején, Pokorni Zoltán és Pálincás József minisztersége alatt újabb 13 módosítás következett, melyek végül is az autonómia további szűkülését eredményezték. Ezek közül a legfontosabbak:

- a már említett tandíjtörlés 1998-ban;
- a hálózatracionalizálás 1999-ben, vagyis intézményi integráció, melynek eredményeként az egyetemek száma 25-ről 17-re, a főiskoláké pedig 30-ról 13-ra csökkent; [1]
- az egyetemi tanári kinevezéseknek a Magyar Akkreditációs Bizottság jóváhagyásához kötése 2000-ben.

A 2002-es kormányváltást követően a régi-új szakminiszter, Magyar Bálint, nekifog egy új felsőoktatási törvény előkészítésének, de annak megvalósítása, majd Parlament általi elfogadása elhúzódik 2005 végéig. Ez azt jelenti, hogy az egész kormányzati ciklus alatt gyakorlatilag az előző, 1993-as törvény maradt hatályban. Természetesen ezen is számos módosítást hajtanak végre, de kettő az, amely jelentősen csökkenti az autonómiát:

- a felvételi vizsgák eltörlése és a bejutásnak a középiskolából hozott eredményekhez kötése, és ezzel gyakorlati központosítása, mivel ettől kezdve a hallgatók kiválasztása kikerül az intézmény hatásköréből;
- a kétszintű képzés bevezetése és a képzési programoknak lényegében központosított kidolgozása, ami által a tananyag alakításában is nagyon leszűkül az intézményi mozgástér.

Csak a ciklus végén sikerül elfogadni az új 2005. évi CXXXIX törvényt a felsőoktatásról, melynek életbelépése 2006-ra marad. [17] Elődjétől eltérően az már egyáltalán nem keretjellegű. A jogszabály növelte az egyetemi autonómiát az első három OECD-indikátor tekintetében, vagyis a gazdálkodás és az intézményi struktúra alakítása területén, ám megtartotta a képzési tartalom alakítására, a felvételi rendszerre és az egyetemi tanárok MAB általi véleményezésére vonatkozó kötöttségeket. Jelen-tős újítása a törvénynek, hogy a szenátus és a rektor mellett megjelenik a Gazdasági Tanács, mint gazdálkodási, vagyongazdálkodási kérdésekben tanácsadó szerv, amely feladatának ellátásához külső tagokat is bevonhat.

A képzési normatíváknak a nemzetgazdasági bruttó átlagkeresethez való kötésével nőtt a gazdálkodás szabadsága és kiszámíthatósága.

A második Gyurcsány-, majd Bajnai-kormányok alatt 25-ször módosítják a felsőoktatási törvényt. Ezek a módosítások jelentős mértékben csökkentették a felsőoktatási intézmények autonómiáját, főleg gazdasági eszközökkel. Így, például:

- eltörölték a felsőoktatási intézményekre vonatkozó adókedvezményeket;
- korlátozták az intézmény önálló társaságalapítási jogosultságát;
- törölték a képzési normatíva nemzetgazdasági átlagkeresethez való kötését.

A második Orbán-kormány egyik első ténykedése az Alaptörvény elfogadása után egy új oktatási törvény elfogadása volt. [18] A 2011. évi CCIV., a nemzeti felsőoktatásról szóló törvény számos újdonsággal szolgált. Ezek közül, témánk szempontjából, a fontosabbak:

- a rektor kiválasztásának miniszteri hatáskörbe adása;
- a gazdasági főigazgató és a belső ellenőr kinevezésének miniszteri hatáskörbe adása, amelyekben a minisztert nem köti a rektor javaslata;
- a miniszter allokációs joga a felvételi keretszámok elosztásában;
- a kormányzat képviselői többségbe kerültek a MFAB összetételének átalakításában;
- az FTT miniszteri tanácsadó testület lesz, miniszter által kiválasztott képviselők-ből;
- a Rectori Konferencia kormányzati kontroll alá kerül.

Bár ezekkel lényegében minden felsorolt autonómia-elem erősen korlátozottá vált, a későbbi módosítások tovább csökkentették az intézményi autonómiát. Így például a gazdasági tanács szerepének kiiktatása, majd pedig a miniszterelnök által kinevezett kancellárnak, mint az „állami felsőoktatási intézményben az intézmény működtetését” végző, minden gazdálkodási és szervezeti kérdésben döntési jogkörrel rendelkező, új elemnek a megjelenése.

Jóval kevesebb olyan módosítás történt, amely az ellenkező irányba hatott volna. Ezek között szerepel a felvételi vizsga lehetőségének részbeni visszaadása az intézményeknek és a rektorválasztás visszakerülése a szenátus hatáskörébe.

[18] Wolters Kluwer (dátum nélk.): *Magyarország Alaptörvénye* (2011. április 25.). (Wolters Kluwer) Letöltés dátuma: 2018. 01. 07. forrás: Wolters Kluwer Jogtár: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV#lbj29id6cc0

Galéria

Németh István fotói (Prága 2.)

